

fiind neantizarea. În acest sens, conștiința este existența, tinzând spre lumea pe care o vizează și de care este inseparabilă. Este reluată aici intenționalitatea husserliana: conștiința face parte din lume, dar nu este vorba de a reveni la structurile intenționalității dezgolind-o de elementele ei empirice, ci de a arăta cum anume această intenționalitate, care definește conștiința, se împlinește într-un *praxis* transformator, ce face din gândirea lui Sartre o gândire a acțiunii.

Așadar, există riscul de a considera idealismul transcendențial al filosofiei lui Husserl ca un simplu idealism subiectiv, risc ce se naște din considerarea doar a psihologiei intenționale ca punct de plecare al demersului husserlian. Acest risc va fi anulat dacă ținem cont de faptul că întreaga filosofie a lui Husserl este marcată de prezența intuiției (atât a intuiției sensibile, cât și a celei eidetice sau categoriale), care vine să „legitimeze” sensul lumii și pe cel al logicii (în înțelesul cel mai larg al acestui termen). Cu alte cuvinte, intuiția este cea care stă la baza întregului idealism transcendențial husserlian. Fenomenologia lui Husserl vizează depășirea oricărei determinații naiv naturale a lumii sau a realității, a oricărei forme de explicație sau fundamentare a unei „realități obiective” în cadrul atitudinii naturale, spre un nou concept de știință, menit să dezvăluie constituirea lumii în și prin absolutul subiectului.

Referințe bibliografice:

1. Isac I. Introducere în filosofia structural-fenomenologică. Paradigma Ortofizicii. Târgu-Mureș: Ed. EDU, 2001.
2. Calvin Schrag O. Resursele raționalității. Un răspuns la provocarea postmodernă. București: Ed. științifică, 1999.
3. Fink E. What Does the Phenomenology of Edmund Husserl Want to Accomplish? In: Research in Phenomenology 2, 1972, p. 32-36.
4. Husserl E. Idei privitoare la o fenomenologie pură și la o filosofie fenomenologică. București: Ed. Humanitas, 2011.
5. Drăgănescu M. Structural-Phenomenological Theories in Europe and USA, The Noetic Journal, Vol. 2, 1999, No.1-2, p. 46-83.

DE LA TRADIȚIE LA INOVAȚIE ÎN „LOGICA TERȚULUI INCLUS” DE ȘTEFAN LUPAȘCU

Inglis Iulia,
doctorand USM

Existența umană este inseparabilă de cunoașterea științifică. Știința a fost obiect de reflecție pentru toate timpurile din istoria civilizației, îndeosebi este actuală pentru epistemologia contemporană, deoarece scopul principal al științelor și al filosofiei este considerată îmbunătățirea existenței umane prin cunoașterea realității. Pentru fiecare epocă îi sunt caracteristice un anumit sistem al cunoașterii mai mult sau mai puțin omogen și coerent, susținut de practici specifice urmând teme, reprezentări și modele dominante care codifică și privilegiază criteriile de certitudine, validitate pentru o anumită ierarhie a genurilor și formelor de cunoaștere relativ distincte, atitudini și valori care mențin sistemul cunoașterii.

Cunoașterea, explicarea existenței, înțelegerea de sine a omului au fost profund marcate de criza modului tradițional de a gândi din prima jumătate a secolului al XX-lea. Este perioada în care au fost reevaluate fundamentele pe care erau bazate știința, filosofia și modul de existență al omenirii, deoarece revoluțiile tehnico-științifice generate de descoperirile științifice au pus noi întrebări provocatoare ce țin de existența umană.

Descoperirile științifice de la începutul secolului XX și constituirea noilor domenii ale științei: fizica cuantică, teoria relativității etc au deschis noi perspective pentru epistemologia generală și cele ramurale. [7]

Deci descoperirile științifice pot fi examinate prin prisma trecerii de la *logica explicării* la *logica justificării*. Pentru a putea fi asimilate și explicate *descoperirile științifice noi* trebuie să fie argumentate printr-o anumită lege determinată ca necesitate. [10, p.48]

În conformitate cu aceasta putem afirma ca evoluția omenirii în epoca contemporană este condiționată de știință, deoarece ea stă la baza progresului tehnologic și devine foarte importantă într-o societate bazată pe cunoaștere. Utilizarea tehnologiilor informaționale în activitatea științifică asigură o automatizare a proceselor de observare și prelucrarea rezultatelor experimentale pentru studierea proceselor și fenomenelor studiate. De asemenea se pune accentul pe pregătirea mai efectivă a cadrelor științifice prin dezvoltarea învățământului continuu. Sintetizând problemele abordate din cadrul epistemologiilor contemporane, menționăm că se abordează ideile și metodele sinergeticii, dezvoltând paradigma integrității, aplicând principiul coevoluției care determină importanța aspectului interdisciplinar și transdisciplinar în studierea obiectului de cercetare prin aplicarea metodelor filosofice.

Știința contemporană se caracterizează prin dezvoltarea accelerată, aspect interdisciplinar și multidisciplinar, aplicarea cunoștințelor științifice, tehnologii și metodologii care evoluează în continuu, integrarea activității de cercetare

științifică cu activitățile de educație și instruire, creșterea efortului uman și material necesar pentru rezolvarea problemelor științifice și tehnologice la nivel național și internațional. Ocupînd locul dominant în cadrul civilizației contemporane, știința este determinată de strategiile și paradigmele științifice elaborate de epistemologi. Conform studiilor epistemologice determinarea obiectivelor se efectuează în conformitate cu principiile și metodologiile unei dimensiuni de raționalitate, care nu exclude implicarea voinței și manifestarea omului ca ființă liberă și responsabilă, deoarece analizând progresul științei constatăm faptul că este foarte important respectarea deontologiei profesionale a savantului și devenirea omului ca personalitate prin prisma dimensiunii etice pentru prevenirea catastrofelor tehnologice. [6]

În epistemologiile contemporane se produc schimbări radicale determinînd formarea și dezvoltarea sinergiei prin utilizarea tehnologiilor informaționale și se abordează ca fundament specificul antropologic, în schimbul celui tehnic. Se cercetează creativitatea științifică prin influența condițiilor sociale asupra dezvoltării multilaterale și integrale a personalității umane. Deasemenea descoperirile științifice sunt condiționate de contextul socio-cultural care a influențat apariția lor ca rezolvare a problemelor fundamentate ale omenirii. [10]

O abordare inovatoare în filosofia științei contemporane ar fi neoraționalismul dialectic la Ștefan Lupașcu prin *formularea logicii dinamice a contradictoriului* care este inspirată și se bazează pe cunoștințele științifice din domeniile relevante ale cunoașterii științifice de la jumătatea secolului al XX-lea, dorind concilierea științelor și filosofia. În volumul *Le Principe d'antagonisme et la logique de l'énergie*, în care expune principalele elemente ale logicii sale, Ștefan Lupașcu a urmărit evoluția cunoașterii științifice în cele mai avansate domenii: microfizică, genetică, cibernetică, psihologie, lingvistică și matematică, confruntînd, verificînd și adaptîndu-și ideile cu și la cele mai recente descoperiri. Ștefan Lupașcu și-a denumit *logica dinamică a contradictoriului*, pentru că elimină principiul identității, pe cel al non-contradicției și pe cel al terțului exclus, în beneficiul *terțului inclus*. O astfel de logică este una a antagonismului contradictoriilor, avînd caracter dialectic cu valori logice dinamice-contradictorii în fluxul neîntrerupt de actualizări și potențializări. Se fundamentează principiul antagonismului ca lege de bază a logicii sale dinamice a contradictoriului. Această logică este considerată ca *polivalentă, tripolară, transfinită* care diferă esențial atât de *logicile tradiționale*, cât și de cele *dialectice* sau logico-matematice: „Un fenomen, un element, un eveniment oarecare cu caracter logic este, prin constituția sa dualistă contradictorie, un dinamism implicînd prin aceasta un dinamism contradictoriu, structural și funcțional contradictoriu, încât orice actualizare dinamică implică o potențializare dinamică contradictorie și orice non-actualizare sau non-potențializare, o non-actualizare sau non-potențializare contradictorie”. [5]

Analizând diferite tipuri de materie: anorganică, cât și organică, procesele din micro - și macro-lume se formulează *logica dinamică a contradictoriului*. Se studiază corelația dintre materie și energie din teoria relativității lui A.Einstein, se discută despre principiul antagonismului și logica energiei, despre logica contradictoriului, despre cele trei materii, pornind de la materia din micro - și macrolume și materia vie, trecând în continuare la analiza materiei nevii, vii și a materiei vii cu sistem nervos (materie psihică), analiza și cele trei tipuri de materii - energii corespunzătoare. [5, p.29]

Ștefan Lupașcu din perspectiva logicii dinamice a contradictoriului abordează interpretarea nouă a proceselor fizice la nivel micro, având ca bază principiul de incertitudine a lui W.Heisenberg și a naturii duble a micro-particulelor. El susținea că orice sistem conține o dualitate antagonistă. Examinând cele două materii: materia nevie și materia vie, el analizează și două logici corespunzătoare: *logica omogenului* - pentru materia fizică anorganică și *logica eterogenului* - pentru materia biologică, organică. Prin aplicarea logicii Ștefan Lupașcu determină acceptarea celei de a treia materie - a materiei micro-fizice, ce există în același timp cu materia macro-fizică determinând specificul materiei psihice unde este accentuat *echilibrul* dintre omogenitate și eterogenitate. Studiind diferite dinamisme contradictorii - *dinamismul dinamic* și *dinamismul static*, autorul menționa că dinamismele contradictorii se actualizează și se virtualizează unul pe altul, creând iluzia rezolvării contradicției, dar ele nu trebuie s-o rezolve efectiv, pentru a putea prezenta modurile, structurile și întrupările lumii în care identitatea și diversitatea nu sunt decât ideale. Pe baza principiului de incertitudine al lui W. Heinsberg se formulează ideea de *potențialitate*, atribuindu-i un statut de existență veritabilă, formulând și noțiunea de *realitate virtuală*, potențială, de existență a posibilelor, cât și de *realitate actuală* menționând trecerea de la posibil la real, de la potențial la real. [4]

În cartea sa fundamentală *L'expérience microphysique et la pensée humaine* (1940), filosoful român reflectează, asupra cercetărilor privind demersul gândirii, imperativele logice și metodologice creînd un nou statut pentru metoda dialectică în secolul al XX-lea. „Noul discurs asupra metodei“ al lui Ștefan Lupașcu este o dominantă ce caracterizează întreaga operă a filosofului energetist: *antagonismul dualist și logica dinamică a contradictoriului*. După Ștefan Lupașcu *contradicția* este inherentă cunoașterii științifice și constitutivă realității însăși. Dialectica nu poate fi concepută, după Ștefan Lupașcu, decât sub semnul unui dualism ireductibil, atât în structura realului, cât și în demersul spiritului uman care aprofundează universul fizic. Pentru Lupașcu, problema fundamentală a Universului, și deci a științei, este aceea a organizării, gândită sub o formă ternară. Sursa interacțiunilor sistemice pe care le observăm în natură nu poate fi decât conflictul dintre energii antagoniste. Un sistem nu se poate

menține fără coexistența unor forțe de atracție și a unora de repulsie între elementele sau subsistemele sale. Constatăm distincția dintre *actualizare* și *potențializare*, iar o forță nu se poate exercita decât contra unei alte forțe, care-i rezistă, una câștigând ceea ce cealaltă pierde. Relația între *omogenitate* și *eterogenitate* nu se confundă cu relația dintre *ordine* și *dezordine*. Omogenitatea predomină în stările macrofizice, în universul în care dominantă este determinarea relativă, de natură statistică, a eterogenului de către omogen. În lumea vie are loc o dominare inversă, a omogenului de către eterogen. Echilibrul termodinamic corespunde unei stări de maximă probabilitate, în timp ce în biologie și sociologie sensul evoluției este opus, referindu-se la transformări orientate spre complexitate, implicând o descreștere a entropiei. Aceste sensuri diferite ale timpului trebuie într-un fel corelate. Universul nostru este unic, singular. Pentru a dobândi o reprezentare coerentă a lumii trebuie să aflăm posibilitatea de a trece de la o descriere la alta, în așa fel încât timpul ca mișcare (în dinamică), timpul orientat, conducând la procese ireversibile (în termodinamică) și timpul ca istorie, deci ca evoluție spre o complexitate crescândă (în biologie și sociologie) să apară ca aspecte distincte ale uneia și aceleiași manifestări. Într-un univers cum este cel în care ne situăm, unde pare mai simplu să cobori panta omogenizării decât să urci pe cea a eterogenizării, viul este depășit de către mineral. Contrariul viului nu este, deci, moartea, ci macro-fizicul, mineralul, omogenul și identicul. Prin urmare aceasta înseamnă că una dintre forțe se actualizează, în timp ce cealaltă se potențializează: „Tot ceea ce se manifestă fizic pentru noi, orice fenomen, orice modificare a unei anumite stări de lucruri, implică existența unei energii care nu este și nu poate fi riguros statică - altfel nu s-ar petrece niciodată nimic în univers. Un dinamism dacă nu este riguros static, ceea ce ar echivala cu inexistența lui, cel puțin față de mijloacele noastre de informație, implică la rândul-i trecerea de la o anumită stare potențială la actualizare; dacă un dinamism oarecare poate rămâne în stare potențială, ca stare antecedentă celei de actualizare, este pentru că ceva îl menține așa; or, acest ceva nu poate fi el însuși decât un dinamism în stare de actualizare antagonistă, întrucât trebuie la rândul lui să se poată potențializa pentru a permite actualizarea celui alt“[5,p.27]. În aceasta constă *principiul antagonismului*, definitoriu pentru orice energie în măsura în care ea există. Materia nu este decât o sistematizare energetică pe trei orientări privilegiate, organizând trei feluri de materii. Ștefan Lupașcu invocă ipoteza unui antiunivers, unde predomină eterogenitatea biologică, în timp ce în universul în care suntem noi situați dominantă este omogenitatea anorganicului. În universul opus universului nostru predomină tendința spre eterogenitate, corespunzător materiilor biologică și microscopică, în timp ce pentru cea de a treia materie, în care forțele antagoniste sunt în echilibru, ca în materia nucleară și psihică, corespunde un al treilea univers, menit să despartă și să împiedice primele două

universuri de a intra într-un conflict cu consecințe grave. Există două principii ce aruncă o lumină vie asupra compoziției și genezei celor trei materii: principiul secund al termodinamicii și principiul excluziunii, al lui W. Pauli. Cele două principii „îngăduie, mai ales, surprinderea, în orice experiență, a energiei și a sistematizărilor pe care ea le generează, rolul fundamental pe care îl joacă în acest caz proprietățile de omogenizare și eterogenizare ale evenimentelor, proprietăți cu atât mai importante cu cât sunt în strânsă corelație cu cele două forțe polarizatoare și contradictorii ale logicii: identitatea și non-identitatea“. [5, p.33]

Opera lui Ștefan Lupașcu, mai bine spus o serie de idei din scrierile sale, printre care și cele legate de *omogenizare* și *eterogenizare*, se conectează cu acele concepte elaborate de fizica modernă, care obligă la revizuirea aproape completă a imaginii științifice despre lume, și anume principiul incertitudinii, care domnește în fizica universului cuantic, care nu ne mai permite să emitem verdicte rigide bazate pe un determinism dovedindu-se fără fundamentare științifică. [2, p.256]

Într-o lume, cum este lumea contemporană, în care reprezentarea *indeterministă* este mai preferabilă celei *deterministe*, unde *evoluția* și *entropia* devin compatibile, noile structuri superior organizate pot să apară în urma interferenței *non-echilibrului*, *ireversibilității* și *instabilității*. Deci concluzia: la fel ca și în cazul ființelor umane, punerea în lumină a complexității și frumuseții naturii nu se poate înfăptui prin *dominare* și *control*, ci prin *cooperare* și *dialog*. Cele șapte concepte ale logicii lui Lupașcu — *potențializare*, *actuizare*, *omogenizare*, *eterogenizare*, *devenire*, *dezvoltare* și *opusul acesteia*, *afectivitatea* - sunt explicate pornindu-se de la *principiul energiei*. Logica lui este multivalentă, având o arie mai largă de logicitate, o logicitate graduală care depășește *logicul* și *illogicul*. Într-o atare logică, *contradicția* nu este între *dinamic* și *static*, *activ* și *pasiv*, ci între două sau mai multe dinamisme, între *dinamismul dinamismului* și *dinamismul staticului*. Laturile contradicției dinamice tind spre antagonism prin actualizări și potențializări succesive, specifice, în funcție de cele trei tipuri de existență a materiei: materia macrofizică, cea biologică și cea neuro-psihică. Fiecărui nivel de organizare a materiei îi corespunde o anumită stare a energiei: energia omogenizantă ține de domeniul macrofizic, cea eterogenizantă corespunde nivelului biologic, iar energia antagonică (a stării T) susține structurile neuro - psihice. [3, p.17]

Din perspectiva științei contemporane, cercetările interdisciplinare abordate de Ștefan Lupașcu determină construirea modelului său dialectic, el părăsind tradițiile speculative ale ontologiei clasice, în care domina conceptul de ființă (concepută abstract și situată dincolo de limitele rațiunii) și insistând în direcția construirii unei ontologii dialectice, folosind căile raționale fiind în concordanță cu pozitivitatea și spiritul analitic al gândirii contemporane. De altfel, și

orientările mai noi din logică (polivalente, sistemele deontice, cele teleologice și, în general, logica acțiunii și logica schimbării) atestă limitele logicii formale și nevoia actuală de corelare a logicului cu ontologicul. Prin urmare Ștefan Lupașcu menționează „...dacă exista energie, există antagonism, contradicție și sistem“ [5, p.62]

Deci Ștefan Lupașcu pleacă de la *contradicție* și ajunge la *contradicție*: „Într-o civilizație științifică ...nu voi încheia acest capitol fără a sublinia importanța lecturii [...], a meditației și reflecției, a stăpînirii cunoașterii, adică a cunoașterii cunoașterii [...], căci cine stăpînește contradicția stăpînește lumea“. [5]

Bibliografia:

- 1) Ioan P., Blaga și Lupașcu, pe drumul logicii dialectice – în: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „științe socioumanistice”. Volumul III, Chișinău: CE USM, 2002, p.38-43.
- 2) Ioan P., Logica „energetică“ a lui Ștefan Lupașcu, în perspectiva neoraționalismului, În: Ștefan Lupașcu: un gânditor pentru mileniul trei, Vol 1 din Analele științifice ale Institutului de studii europene „Ștefan Lupașcu“ / Seria Secvențe semio – logice, Institutul de Studii Europene Ștefan Lupașcu, Iași, 2001, p.256
- 3) Ioan P., Profilul și temeiul trilogității în viziunea lui Ștefan Lupașcu, În: Ștefan Lupașcu: un gânditor pentru mileniul trei, Vol II din Analele științifice ale Institutului de studii europene „Ștefan Lupașcu“ / Seria Secvențe semio – logice, Inst. de Studii Europene Ștefan Lupașcu, Iași, 2001
- 4) Ioan P., Ștefan Lupașcu și cele trei logici ale sale, Ed. „Ștefan Lupașcu”, Iași, 2000, p. 59
- 5) Lupașcu Șt., Logica dinamică a contradictoriului, cuv. în C. Noica Serie: Idei contemporane, Editură: Ed. Politică, București, 1982, 439 p.
- 6) Lupașcu Șt., Omul și cele trei etici ale sale, Iași, Editura Ștefan Lupașcu, 1999.
- 7) Lupașcu Șt., Principiul antagonismului și logica energiei, Iași, Editura Ștefan Lupașcu, 2000;
- 8) Lupașcu Șt., Universul psihic: sfîrșitul psihanalizei, trad: Sporici, Vasile, Iași, 2000, 256 p.
- 9) Țapoc V., Unitatea epistemologiei, logicii și dialecticii în interpretarea cunoașterii de către Ștefan Lupașcu.-în Constantin Rădulescu – Motru și Ștefan Lupașcu sau actualitatea gândirii de tip energetist/coord. Petru Ioan//Analele științifice al Institutului de Studii Europene „Ștefan Lupașcu”, Seria Secvențe semio-logice, Iași, 2009, p. 225-236